

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING
& MUSEUM

Nr. 2 2010

GADER OG VEJE FORTÆLLER HISTORIE

Takket være kommunens Park- og Vejsektion og politikernes velvilje, står Gl. Færgestræde nu i sin fordums senmiddelalderlige pragt. Belægningen skulle i forbindelse med opgravninger i strædet nødvendigvis omlægges, og i den forbindelse indgik Teknisk Forvaltning, Bymuseet og byrådets kulturudvalg et samarbejde om at genskabe strædets senmiddelalderlige karakter med pikstensbelægning og åben rendesten, og således give byens borgere og turister et, om ikke autentisk, så helstøbt kulturmiljø, hvor strædets ældgamle huse og belægning danner et harmonisk hele - noget bygningsfredningen ikke tager højde for! Et frækt og dristigt projekt kunne man kalde det, for den retablerede åbne rendesten er, trods anbringelse af rendebrædder ud for strædets porte og hoveddøre, ikke just gang- og handicapvenlig, så det var en modig beslutning vore politikere traf ved deres godkendelse af projektet. Og det skulle gerne skabe præcedens for en genskabelse af byens øvrige gaders og stræders autentiske kulturhistoriske miljø i overensstemmelse med kommunens indkøbte visionsplan.

Park- og Vej er en af museets gode sparringspartnere i Teknisk Forvaltning, og Gl. Færgestræde og drømmen om de øvrige gaders oprindelige belægningsformer er ikke det eneste, vi sysler med. I takt med, at der graves på livet løs overalt i kommunen, fordi der skal lægges nye kabler til diverse formål, renoveres kloakker, etableres fjernvarme og alt muligt andet, er museet blevet opmærksom på de mange upågtede elementer i byens kulturmiljø, der er truet af udryddelse. De gamle el-master, de sønne glødelamper under glas- eller emailleskærmene i toppen af træpælene, hvor netværk af uisolerede elledninger engang fandt deres sikre holdpekter i de hvide porcellænsknopper, de store fortovsfliser med midtlinier af chausséstien og borter ud til kantstenene af sirligt lagte mosaiksten, den indre bys snart hedengangne fortove af gule Höganäs-klinker, fortovsstrækninger med piksten, ældre typer vej- og gadeskilte, rød- og hvidmalede vejsten af granit, og i det hele taget alt, hvad der måtte findes af forældet inventar, som en skønne dag stille og roligt forsvinder i al ubemærkethed. Indtil også denne del af det forgangne bliver savnet og trendy.

Vi vil således ikke hindre fremskridt og udvikling, men vi vil gerne bevare eksempler på disse elementer i deres rette miljø, så historien altid kan fortælles. Og således, at turen ad byens villaveje kommer til at byde på overraskelser hist og her. Et stykke fortov fra 1940'erne, en elmast fra 1930, et andet stykke fortov fra 1960'erne, en rundkørsel som den så ud i rundkørselernes første storhedsperiode, et gammelt gadenavneskilt, et rød og hvidstribet vejskilt og en uasfalteret villavej med kantsten og grusfortove, o.s.v. Og så en folder, der fortæller, hvad man kan se og hvor! Museet uden vægge!

LBM

Forsidebilledet

Kedelsmedene på værftet har stillet op til fotografering den 24. april 1930. I anledning af det kommende værftmuseum søger vi også at fortælle om værftarbejderens påklædning. Fotografiet kan ses i sin helhed - og med den autentiske tekst på skiltet! - side 11.

FORENING & MUSEUM

Lars Bjørn Madsen (ansvh.)

Lone Hvass

Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør
Lay-out: © Lars Bjørn Madsen 2010

Forening & Museum

er et medlemsblad for
Helsingør Museumsforening
og udkommer med 4 numre
om året i marts, juni,
september og december.

Stof til bladet indsendes til
(lbm64@helsingor.dk)
eller pr. brev til
Helsingør Bymuseum,
Hestemøllestræde 1,
3000 Helsingør,
tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved
henvendelse til
administrationen på
Helsingør Bymuseum
(Mai Larsen-Jensen)

Tre Helsingørerbøger fra Christian den Fjerdes Tid

af Flemming E. Pedersen

I en privat bogsamling i Helsingørs omegn står idag tre 1600-tals bøger, som man kan sige, hermed er vendt tilbage til deres oprindelsessted efter 400 år. De er nemlig trykt i et for næsten alle vore dages Helsingør-borgere helt ukendt bogtrykkeri, som dog eksisterede i byen i årene 1603 til 1619. Afdøde overbibliotekar ved Det kongelige Bibliotek, dr.phil. Richard Paulli bragte i 1964 i bibliotekets årsskrift »Fund og Forskning«, en artikel om bogtrykkeren Peder Huæn (Hven), »Soldat og bogtrykker«, hvori han omhyggeligt gør rede for Peder Huæns virke som bogtrykker i Helsingør, omtaler de kendte

og ukendte tryk fra trykkeriet, samt prøver at følge hans videre skæbne. Men bortset fra at Paulli antog, at Huæn havde en militær løbebane før, men også medens og efter han virkede som bogtrykker, har han med videnskabeligt korrekthed kun forsøgt sig med spekulationer om hvorfor og hvorledes en soldat kunne nedsætte sig i sundbyen som bogtrykker, et håndværk, som dog også dengang må have krævet en solid forudgående oplæring. Uden at der foreligger oplysninger om Peder Huæns opvækst, må den skik, at man på den tid tog navn efter sit fødested, dog nok gøre det rimeligt at antage, at han var født og opvokset på Hven og dermed måske tillige har været lærling eller medhjælper ved det trykkeri, som Tycho Brahe drev dér. Dette kunne i hvert tilfælde bedst forklare hans kendskab til bogtrykkerfaget. Der til kommer et regnskabsnotat i Helsingørs byarkiv fra kæmneren, som i marts 1605 har udbetalt til Peder Huen, soldat på Kronborg, »5 mark for halvtredie uges kost som den ny skolemester hr. Jens hos hannem fortæret haver«. Denne ny rektor for latinskolen i Helsingør var Jens Jensen Wendelbo, som Tycho Brahe havde haft som discipel og medhjælper på Uranienborg, og som Tycho i sin stormægtighed havde udnævnt til præst på øen. Han blev selvfølgelig ved Brahes bortrejse afsat, angiveligt på grund af forskellige afvigelser fra de almindelige regler omkring afholdelse af kirketjenesten. Jens Jensen fulgte Tycho Brahe i udlæn-

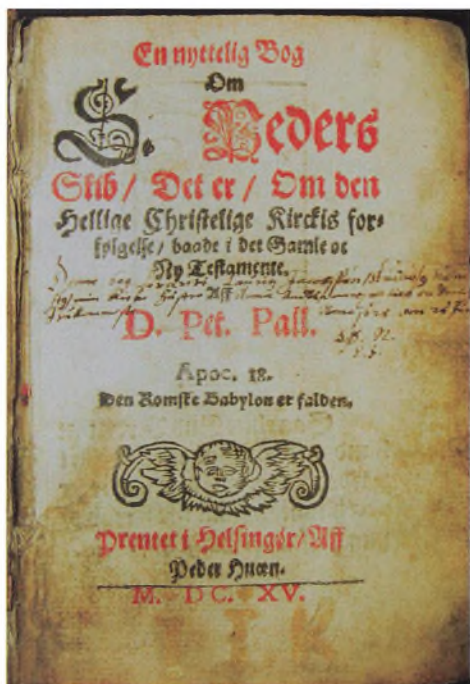
dighed, men blev efter et års tid uvenner med denne og vendte senere tilbage til Danmark, hvor man i 1604 støder på hans navn »Jens Jenssøn, fordum sognepræst på Huen« som forfatter til et astrologisk tillæg til en kalender for året 1605. Det er således sandsynligt, at antage at Peder Huæn og hr. Jens må have kendt hinanden allerede på Hven, men måske også i udlændigheden, hvor Peder Huæn dog så har valgt en militær løbebane. At den tiltrædende rektor ved den lærde skole i byen derfor under sin første tid i Helsingør blandt byens mange driftige borgere har valgt et tidligere bekendtskab at indtage sine måltider hos, kan vel ikke undre. Det må vel så også samtidig betyde, at soldaten nu har stiftet familie. At rektoren så i 1607, hvor han igen udgav endnu en Praxis Astrologi (for året 1608) ikke fik denne trykt i Helsingør, kan nok forklares ved at bogtrykkeren af denne, Henrik Waldkirch i København, på det tids-

punkt havde privilegium på at trykke den årskalender, som sædvanligvis blev efterfulgt af en astrologi. Kalenderen er gået tabt, men astrologien skrevet i og dateret Helsingør juleaften 1607 og med fortale til byens borgmester og råd, var også anset som tabt, men blev i 1918 fundet som bindfyld af bogbinderen Gustav Hedberg i Stockholm i fem eksemplarer. Efter at fire af disse har fundet en blivende plads i offentlige biblioteker, befinder ét sig i dag stadig i privat eje også i ovennævnte samling, og er således atter tilbage i Helsingør efter at det fra 1923 til 1938 var i Helsingør-bryggeren Carl Heises store bogsamling.

Som tidligere nævnt omtaler R. Paulli i sin artikel de i dag bevarede tryk, men nævner også 9 tryk, som tidligere har været omtalt i litteraturen, men hvoraf intet eksemplar var kendt i vore dage; i Paullis liste markeret med et kors. I alt 22 bøger og småtryk nævnes som trykt i Helsingør i denne periode, hvoraf dog de to sidste tilskrives Hvens efterfølger, Hans Stockelman, antagelig en søn af den københavnske bogtrykker af samme navn. Netop et af de forsvundne tryk, Andreas Matzons, Undervisning om Troen, Helsingør 1607, 12mo., (gengivet side 3) dukkede imidlertid på forunderlig vis op i et 12mo. samlingsbind indeholdende 7 tryk fra Christian den Fjerdes tid, til salg omkring 1982 i et antikvariat i København, hvor undertegnede i første omgang blev fanget af det eksemplar af Birgitte Thotts meget sjældne oversættelse af Epictets Håndbog, som indledte bindet. Men erhvervelsen af bindet blev hurtigt mere end påtrængende, da titelbladet og kolofonen med Peder Huæns navn med det samme gjorde det klart, at der her var tale om et af de forsvundne tryk fra Helsingør, som sidst havde været kendt fra et auktionskatalog over en bogsamling, som var solgt i professor Christian Reitzers hus i 1713. I sin artikel havde Paulli gjort sig nogle overvejelser om forfatteren Andreas Matzons identitet, som

dog viste sig at være forkerte. Af titelbladet fremgår det, at forfatteren ikke var en fra et andet værk kendt A. Matthiae fra Slingerup, men en ganske ukendt kapellan fra nabobyen Helsingborg. En henvendelse til Det kongelige Bibliotek godtgjorde, at der stadig ikke var kendt noget andet eksemplar og heller ingen anden udgave af bogen. Som en ekstra gevinst viste det sig også at den næste bog i bindet var en ikke tidligere kendt udgave af et andet religiøst skrift, altså også et unikum. Det var måske mere et tilfælde end et udslag af lokalinteresse, at denne meget lille specialsamling efterfølgende blev dannet. Et katalog fra Rosenkilde & Baggers antikvariat udbød på et senere tidspunkt et eksemplar af optrykket af en ellers forsvundet samling af bønner fra 1575, forfattet af forskellige udenlandske forfattere, men bearbejdet af renaissancens store danske oversætter af religiøs litteratur, Rasmus Hansen Reravius. Dette var dog

den tidligst kendte udgave af teksten, og skulle, selvom titelbladet manglede, angiveligt være trykt i 1606 og i Helsingør. Den måtte da erhverves. Og det rettede så igen opmærksomheden mod Paullis artikel om Helsingørs første bogtrykker. Bønnebogen, som altså manglede titelbladet, var dog ifølge kolofonen (sædvanligvis bogens sidste blad med oplysninger om trykkested og årstal) ikke trykt i 1606 men i 1611, trods det, at tilsyneladende et andet kendt eksemplar af bogen i Det kgl. Bibliotek havde titelblad med trykåret 1606., men til gengæld manglede kolofonen. Dette eksemplar af bogen (gengivet side 4), sign. O 8068 8vo, som også mangler næstsidste blad, samt en hel tilegnelse til Herluf Trolle og som nævnt kolofonbladet, viste sig dog fornylig ved en sammenligning af eksemplarerne helt igenem at være trykt med en anden type og et afvigende, mindre slidt rammegarniture i træsnit omkring alle blade, samt et træsnit af Kong David og må således sikkert være det forsvundne førstetryk af genoptrykket fra 1606. Dette af Det kgl. Biblioteks eksemplarer, er derfor måske slet ikke trykt i Helsingør. Ifølge Danske Provinstryk I anses det dog for tabt. Til gengæld har skæbnen så nok bevaret et flertal af 1611-eksemplarerne fra Helsingør. Ydermere viste det sig, når man så nærmere på de bevarede eksemplarer af bønnebogen fra 1611, at der her måtte være tale om to varierende tryk, lad os kalde dem A og B. Som A-trykket kan nok betragtes det tryk, hvor der i kolofonen meddeles,...at bogen er trykt i Helsingør 1611 og »Paa Christen Nielssøns Bekostning/Borger oc Bogbinder i Kiøbenhaffn. Oc findes hoss hannem til kiøbs«. Bogen er således trykt på foranledning af og for regning af en bogbinder og boghandler i København. Det var nok ikke ualmindeligt på den tid, at bogtrykkeren i aftalen om trykningen, fik lov at tage et antal ekstra tryk af den stående sats for at sælge til egen fordel. På den anden side skete det lige så ofte. at bogtrykker-

ne tog sig retten til at trykke flere eksemplarer end aftalt uden overhovedet at spørge eller meddele forfatter eller forlæggeren noget. Selv mere end hundrede år efter, kender man jo især fra Ludvig Holberg de problemer, han til sin store irritation kom ud for bl.a. i forbindelse med komedierne. I det her erhvervede eksemplar, som kan betegnes hørende til varianten B, står der ligeledes at det er trykt i Helsingør 1611 men: »Paa sin egen Bekostning/ Oc findes hos hannem til kiøbs« og er således også solgt i Helsingør. Om man så kan betegne B-trykket som en »piratudgave« er det vanskeligt at dømme om, når man ikke kender de nærmere omstændigheder ved aftalen med Christen Nielsson, men nogle andre forskelle i trykningen af A og B kan måske give en antydning om det. Begge tryk har som indledning dels en tale af Sjællands biskop Pouvl Mats-søn til den christne Læser, dateret 23. december 1574 og en tilegnelse til kansleren Niels Kaas fra Rasmus Hansen Reravius dateret 1575. Men begge indledninger har ligesom resten af bogens blade en indramning bestående af forskellige træsnitsstykker, som dog adskiller sig væsentligt ved fortalen fra Povl Matssøn i tryk A. Det helt anderledes rammegarniture her er ens for alle bladene og står skarpere samt synes mindre slidt. Det er også en del af de rammestykker, som er anvendt til det tidligere nævnte mulige tryk fra 1606. Her er også ordet FORTALE trykt ind som satstitel. Ydermere findes ved biskoppens fortale i tryk A også arksignatur (angivelse af de enkelte blade i forhold til trykarket, som er betegnet oftest med bogstaver) startende med A2 til A5. Denne fortale slutter på sign. A8's forside og har endelig også på A8's bagside et stort træsnit af

Kong David med harpe. Dette træsnit findes ligesom det friskere rammegarniture slet ikke i tryk B. Disse træsnitsstokke kan sandsynligvis have tilhørt Christen Nils-søn, som Peder Huæn så ikke har vovet at udfordre ved at anvende dem til et eftertryk for egen regning. Ejendommeligt nok er der til bogens næstsidste registerblad plus kolofonbladet recto også brugt dette specielle rammesæt.

Endeligt dukkede endnu et genoptryk fra Peder Huæn af en anden 1500-talsbog, Peder Palladius', »En nyttelig Bog om S. Peder's Skib«, nogle år efter op i et norsk antikvarkatalog (gengivet side 5). Trods sin uhyre sjældenhed var prisen rimelig og den smukke lille bog blev derfor øjeblikkelig bestilt og erhvervet telefonisk og danner nu med sit trykkeår 1615 en pæn afslutning på denne meget lille specialsamling af tryk fra et næsten ukendt Helsingør trykkeri fra Christian den Fjerdes tid. Denne bog kendes, bortset fra førsteudgaven fra 1554, kun i denne udgave fra 1600-tallet, hvor Peder Huæn i kolofonen meddeler, at bogen er trykt »Paa sin egen bekaastning/ Oc findes hos hannem til kiøbs«. Ifølge Paulli var 1615 netop året, hvor Peder Huæn blev udnævnt til kaptajn og derefter, eller i året derefter, sandsynligvis flytter til Jylland for dér at fortsætte sin militære løbebane med den højere rang. Senere får han, hvis det er Helsingør-bogtrykkeren, der er tale om, tillagt en gård i Vium sogn, hvor han omkring 1638 ender sine dage som gårdejer.

Noter

Ballhausen & Johansen. Thesaurus Librorum Danicorum. 17. århundrede. # 613 og 588.

Fund og Forskning XI 1964. R. Paulli. Soldat og Bogtrykker. Side 87-106.

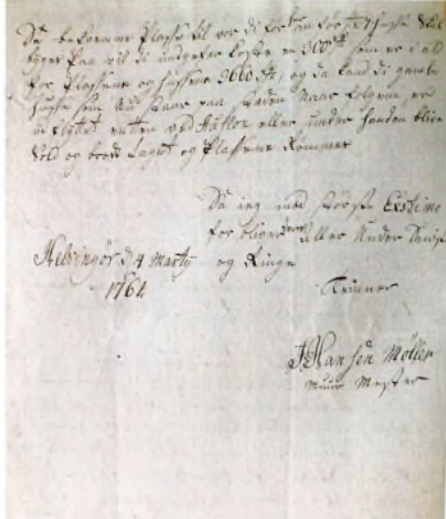
Danske Provinstryk I. 1482-1830, v. Grethe Larsen – red. Erik Dal. Side 1-3.

Bindfyld: Den skik oftest anvendt i renaissance, i stedet for pap at sammenklister et lag af trykt affaldspapir fra bogtrykkerier, hvor der således ofte er fundet dele af, eller hele, bøger, man ikke kendte. Recto: Bladforside.

Da Moltke ville nedrive 7 huse på Lappen

af Lars Bjørn Madsen

Da grev Adam Gottlob Moltke i årene 1758-64 lod anlægge og opføre sin »Glædeshaug« og »Lysthuus«, det senere Marienlyst, var der et lille problem med udsigten over Øresund, der skulle klæres. Næmlig husene på Lappen. I Moltkes arkiv i Rigsarkivet findes nedenfor afskrevne brev af 4. marts 1762 fra muremester J. Hansen Møller, der fortæller lidt af historien. Samtidig er brevet et stilfærdigt vidnesbyrd om, at man i »de gode gamle dage« bestemt ikke var bedre til at stave end eleverne i nutidens folkeskole. Langt de fleste breve fra det 18. århundredes håndværksmestre og svende er skrevet på så dårligt et dansk, at nutidens dansklærere ville kunne ånde lettet op, hvis ellers ikke den primære årsag var, at man i datidens ordbogsløse samfund ikke tog dansk retskrivning så nøje. Her følger brevet med muremesterens meget tvivlsomme ortografi bibeholdt:

»Efter Ordre haver ieg nøye efter sedt di Husse som maa bordt ved Lappen naar der skal være nogen ordentlig Udsigt fra den nye Bøgning i Haven ud til Stranden, da maa der tages bordt ved veien 6 Støcker Husse og ud til Stranden et Hus, som er i ald 7 Husse da Hr. Cammerraad Bartolin [sørgede fra sit domicil på Kronborg for regnskabet med byggeriet] og ieg haver tald med di folg som bebor hussene og di haver Svarredt os at di ingen Lunde vil sælge deres Husse da det er derres Leve Brød at boe ved Stranden, mæns naar der bliver bygget lige saa danne Husse af lige Størrelse og af Samme Indrætning som di er saasom de nu bebor da vil di flytte ud naar de nye er færdig som di skal beboe igen, og paa ingen anden Maade eller Adkordt kan de skille dem ved derres Husse som di nu beboer og er Eiere af, og naar det maatte Aller Naadigste blive Resolueredt at byge andre Husse til dem i stæden for di som di nu beboer, da vil vær Huss koste at Skaffe i forsvarlig stand, da vær Huss er i Længten 14 a 15 Allen og i bredden 14 Allen og En Etage hiøgt af Muur og Bindingsværk og mædt tassteen behængt vær hus 480 Rdl som er for alle 7 Husse at forfærdige mæd alle hand værdler og der til behøvende maa der aller i ald 3360 Rdl, og naar der skal kjøbes træ. De bekvemme Plasser til vor de førher anførte 7 Husse skal bygges paa vil de undgefær koste nu 300 Rdl som er i ald for Plassene og hussene 3660 rdl, og da kan de gamle husse som nu staar paa stæden naar folgene er ud flyttet entten ved Ausion eler under haanden blive sold og brodt taget og Plassene Rømmes.«

Sådan lyder brevet fra Hansen Møller, der forklarer, at man ikke uden videre kan fratage Lappeboerne deres huse og bede dem forlade det sted, der er deres levebrød. Men alt kan som bekendt købes for penge, så hvis Moltke ønskede sin frie sundudsigt, kunne han godt tilbyde beboerne på Lappen nye huse i stedet for dem man ønskede at nedrive. Blot skulle de være sikre på ikke fremtidig atter at skulle fraflytte disse. Brevet røber ikke, hvor de nye huse skulle placeres, ligesom der ikke synes at være yderligere korrespondance i denne sag, der fortæller om projektet blev virkeliggjort eller om de 7 husejere på Lappen beholdt deres gamle huse. En nærlæsning af arkivalierne giver måske senere den rette afslutning på historien, der i givet fald naturligvis vil blive bragt her i bladet.

Elegancen, der forsvandt

af Toni Mygdal Meyer

Hvis man bladrer om til de sider i varehusenes reklametryksager, hvor damers mest spændende beklædningsgenstande bør befinde sig, bliver man ganske ked! Især hvis man forventer at blive begejstret eller blot ganske almindeligt fornøjet. Thi hvor man i sin uendeligt optimistiske lille mandesjæl forventede lidt ynde og elegance hæftet op med næsten ingenting, får man klasket noget, som mest af alt ligner hårde hvidevarer i synet. Brystholderen er skiftet ud med et bombastisk stativ, en pansret støbeform, en kyskhedsbeholder, hvor brystvorter er verboden! Trusserne er forvandlet til en særpræget tingest, som skiller fruens bagdel på midten. Resultat; trusserne er skiftet ud

Den unge dame herover synes at nyde sin ynde og elegance kun iklædt sin underkjole. Fotografi fra 1950'erne. T.h.: De amerikanske kvinder sværger stadig til ultrafeminine natkjoler i florlet stof. Fotografi: Shadowline Lingerie, USA 2007.

med en androgyn vittighed! Og husets bedste kjole, natkjolen, er et stygt stykke skilsmissefarvet og grovskåret klæde, som intet har at gøre i noget privatliv.

Men det allermost særprægede er dog, at de der kreerer elendighederne har den frækhed at bruge superlativerne fra dengang damers inderste beklædning virkelig var intim elegance.

En gang om året skiftes sortimentet så radikalt ud, at man må gnide øjne. Fra begyndelsen af november skal man som mand, ifølge designerne, nemlig forholde sig til husets frue, som om hun er en købedame af den grovsorterede slags.

Unge piger i badeværelset på Helsingør Vandrerhjem i »Villa Moltke« på Nordre Strandvej. Her var drenge utvivlsomt på det strengeste forment adgang, om end pigerne er ganske anstændigt klædt i deres underkjoler, der dengang var en helt naturlig del af påklædningen, selv for vandrerne. Fotografi ca. 1953.

Af en eller anden mystisk årsag kan danske kvinder i nutiden ikke fejre julen, medmindre de er dullet op med snore, klude-lapper og elastikker i sjove farver, som normalt kun forbindes med professionelle damers arbejdsbeklædning. Pæne almindelige koner og kærestes, skal pludselig være den vulgære dame midt i gåsen og risengrøden. Og skal det være rigtig »frækt« bør fru en iføre sig en snor fra for til agter. Og denne snor passerer undervejs – nå ja – hvor delikat – bare tanken! Jamen hvor er vi havnet?

Hvis modebranchen kan få magt som man har agt, bør ens ordentlige og kultiverede bedre halvdel med djævelens vold og magt i tide og utide forvandle sig til en fræk, villig og liderlig madamme!

Og det er sgu synd for vore damer, thi de kan jo ikke bære det! Bare tanken om, at en cyklamenfarvet brystholder og en snor mellem benene kan forvandle pæne og or-

dentlige normaldanske koner og do kærestes, er urkomisk.

Det er muligt at meget unge kvinder, der jo i reglen plejer omgang med do unge mænd tror, at det er elegance de køber. Men gad vide, om de har tænkt på, at løsgående ungersvende er i løbetid året rundt og derfor tænder på hvad som helst, når blot det kan pakkes ud i en fart!

Man må spørge, thi nu har denne tingenes tilstand efterhånden varet en del år, hvad i himlens navn danernes voksne kvinder har gang i?

Frekventerer man en af hovedstadens bedre »botiquer« af slagsen og fortæller, at

Da H. Thomsen i 1933 åbnede sin forretning »Helsingør Trikotagelager« i Bjerggade 8, var den intime damebeklædning næppe så markant i vinduerne, som den blev i 1950-60'erne, og siden har været.

Helsingør har haft adskillige butikker med intim damebeklædning, såkaldt lingerie. I 1906 startede Elna Nathan »Damernes Magasin« i Stjernegade 14. Den ophørte i 1935. Så var der Ida Petersens lingerie- og trikotageforretning i Stengade 35, forretningen Ritta i Stengade 72, senere Stengade 30, ejet af Aage Lykkebo (fra 1931), Mira Brysthøldere i Bjerggade 7 (1934-39), Lydia Larsens lingerie- og plisséforretning i Brostræde 1, senere St. Annagade 28 (1937-41), Korsetmagasinet i Stjernegade 4 (1939-41), Alma Fredsbo's korsethandel og lingerie i Stengade 3 (1939-), Frøken Græsholms lingerie og trikotagebutik i Stengade 17 (1939-) og utvivlsomt mange flere dengang i 1930-50'erne. Nederst: Natkjoler i Daells Varehus' katalog 1960.

ve udvandrers kvindelige efterkommere sagten kan klare paragrafferne.

Og for rigtig at drille, viser vi hvor elegant, flot og romantisk kvinderne »over there« klæder sig på for at klæde sig af.

Man kan ikke skruetiden baglæns, men man kan vise, hvad jeg mener med mit kraftige udfald mod de hjemlige modekreatørers særprægede designtalenter.

Det vi normalt betragter som intim elegance er for øvrigt et begreb, som kan spores tilbage til begyndelsen af det 20. århundrede. Og mon ikke hvert eneste årti havde noget at byde på?

man på internettet har set, hvad der sælges, f.eks. i USA, af raffinerede og elegante sager, og at man gerne vil købe noget sådant, beklager de flinke sælgedamer hver gang. Og hver gang ser de ud som om de også gerne vil ha' det man beskriver – men det kan altså ikke købes i Danmark. Hvorfor ikke? Ja, det kan de heller ikke give et fornuftigt bud på.

Altså må man hjem til computeren og bestille fruens næste natkjole pr. oversøisk import – som varer uger.

Om det er de amerikanske mænd, der har sagt fra, eller de amerikanske kvinder, som selv kan finde ud af hvordan, vides ikke – men her i slyngelstuen gættes på at de gæ-

Værftsmuseet

begynder så småt at tage form

*Af Rosa Middelboe,
tovholder ved etableringen af værftsmuseet*

Helsingør Værftsmuseum åbner til oktober, og genstandene strømmer stadig ind. En efterlysning i ugeavisen bragte gammelt arbejdstøj frem fra folks gemmer, og en skibsinspektør har skænket museet en skulptur, som er skabt af skibsdele.

Nu er der kun fire måneder til, at Helsingør Værftsmuseum åbner. Indtil da pusler vi i kulisserne. Før tiden finder jeg fotografier frem fra arkivet, udformer formidlingen i udstillingen og forbereder festivitás i forbindelse med åbningen. Første udstilling

vil handle om kulturen, fagene, arbejdets vilkår og naturligvis selve skibsbygningen. Pladsen er trang, så vi kan slet ikke fortælle hele historien om værftet på én gang. Derfor lægger vi ud med et bredt, men ikke særligt dybt perspektiv for senere at gå i detaljer med skiftende temaudstillinger.

Torsdage i Smedenens Hus

Hver torsdag mødes ingeniøren Peter, historikeren Peder, mesteren Per og kontormanden Flemming i Smedenens Hus, hvor de tager imod folk, der indleverer ting fra værftet. Jeg har haft fornøjelsen at være

med de seneste måneder, hvor jeg er blevet indført i værftets historie af de fire guttermænd. De fleste torsdage får vi besøg af mennesker, som kommer med spændende sager og historier til samlingen. Senest har en skibsinspektør doneret en flot skulptur, som han har skabt af dele fra skibe, som han har ført tilsyn med under reparationer på Helsingør Værft.

Snedkerforklæde og mesterdragt

De sidste torsdage er folk til min store glæde kommet med arbejdstøj. Da jeg spurgte de gamle værftsarbejdere i torsdagsklubben, om de ikke havde noget liggende på loftet, sagde de i kor: »Det er da slidt op!« Klart nok, tænkte jeg slukøret. Det er 27 år siden, værftet lukkede, og arbejdet var hårdt og beskidt. Men en efterlysning i ugeavisen Nordsjælland gav gevinst: Flere så efterlysningen, fandt gammelt arbejdstøj frem og indleverede det i Smedenens Hus. Så nu kan vi klæde en snedker, en mester og en kobbersmed på!

Vi savner stadig sko og kasketter

Men vi mangler stadig tøj fra flere faggrupper og ikke mindst fodtøj og hovedbeklædning. Personlige genstande fra værftsarbejdere vil vi også sætte stor pris på: En kaffeflaske, et cigaretetui, en taske eller andre småting, som siger noget om dagliglivet på

værftet. En typisk værftsarbejdercykel fra 30'erne, 40'erne eller 50'erne vil også være meget velkommen. Den behøver ikke at være funktionsdygtig.

Rykker ind i sidste øjeblik

Om alt går vel, åbner værftsmuseet sammen med resten af Kulturværftet den 10.10.2010. Hvis nogen går forbi porten i august, vil de måske undre sig over, at der stadig ingen tegn er på, at et museum snart vil åbne her. Forklaringen er, at vi først får adgang til lokalerne en måned før åbningen. Så der bliver hektisk aktivitet i det gamle kontrollkontor i sensommeren.

Vil du vise dit håndværk?

De færreste yngre mennesker ved, hvad en nitter er. Få har set en svejser i aktion. Endnu færre ved, hvad en rigger laver. Derfor søger vi gamle værftsarbejdere, der vil demonstrere et håndværk ved åbningen af museet og ved særlige lejligheder fremover.

Vil du give ting fra værftstiden?

Har du et par gamle sikkerhedssko eller træsko fra værftstiden? En kasket eller hat fra før hjelmenes indtog? Godt brugt arbejdstøj? Eller måske en ramponeret cykel fra 50'erne? Så tøv ikke med at overdrage det til værftsmuseet. Der er åbent i Smedenens Hus hver torsdag fra 10-14.

Alle værftsarbejdere cyklede til og fra arbejdet. Lange rækker af cykler stod opstillet langs klostermuren og trælasthandelen overfor værftet. Fotografi fra ca. 1955.

LIDT OM MILEPÆLENE I HELSINGØR KOMMUNE

af Lars Bjørn Madsen

I foråret 2009 tog Helsingør Kommunes Park- og Vejsektion det prisværdige initiativ, at sætte de milepæle i stand, der fandtes på kommunens område. Gennem mange år var de to pæle på kommunens del af Strandvejen således nærmest »som sunket i jorden«, og på Kongevejen var funderingen utilstrækkelig. Man bad derfor museet om at finde arkivalske oplysninger, der kunne sikre en kulturhistorisk korrekt restaurering og genopstilling af milepælene. Desværre kunne vi i Rigsarkivet ikke finde nærmere oplysninger om fundering og beplantning af Kongevejens milepæle, ligesom tegninger af disse heller ikke synes at findes. Kun af broer og stenkister findes tegninger fra sidste halvdel af 1700-årene. I *Forordning om Veivæsenet i Danmark* af 13. december 1793 findes til gengæld en del oplysninger om selve vejens beskaffenhed, og her nævnes også milepælene:

»Alle Veie forsynes med Grøfter paa begge Sider. Paa Hoved-Landeveiene skal Grøfterne være mindst 4 Alen Brede og ved mindre Landeveie 3 Alen. Hoved-Landeveiens Brede fastsættes til 20 Alen indenfor Grøfterne. Dog kan li- det befærdede Strækninger have en mindre Brede. Steen-Veien på Chausséerne bør være 8-9 Alen og Jord-Veien 4-6 Alen bred. De mindre Lande-Veies Brede [ex. Strandvejen] fastsættes til 12-14 Alen.

Milepæle bør oprettes saavel paa de mindre som paa Hoved-Landeveiene. Hvor det paa Hoved-Landeveiene bliver alt for kostbart at for- skaffe Milepæle af Marmor, bør de forfærdiges af hugne Kampestene. I øvrigt bør hele, halve og fjerding Milepæle gives forskellige Skikkel- ser. I Sielland viser enhver heel Miilepæl, hvor langt man er fra Kiøbenhavn«.

I overvejsinspektorets arkiv i Rigsarkivet findes et læg med sager vedrørende mile-

Den keglestubbformede 5 1/2-milepæl af granit på Søndre Strandvej ud for ejendommen Bergmandsdal (afsat på det viste udsnit af et kort fra 1857) er sat smukt i stand af kommunen. Fotografi: Carsten Nielsen 2010.

pæle i perioden 1824-1854, der indeholder en del interessante oplysninger. Det fremgår, at milepælene omkring midten af 1800-årene bliver omgivet af en beplantning af tjørn. I et brev fra Arnholtz i København dateret 10. januar 1857 kan man således læse følgende:

»Tjørneplantningen blev udført i Holsteen, og hvortil blev anvendt Stiklinger, saa gamle som det var muligt at opdrive, der plantedes i 1 Række med en indhyrdes Afstand af 1 Fod. Tjørnens Stamme boiedes dernæst ned til den nederste Deel af Nabotjørnens Stamme, og fastbandtes dertil med Hyssing [tynd line slået af tre evt. tjærede hampegarn]. Dette fortsattes langs Plantningen saa at denne havde Udseendet af at udgjøre en gennemgaaende Tjørnegreen langs Jorden. Eftersom Planterne udviklede sig, anvendtes dennes Grene til ved Fastbinden til Naboplanterne at dække de mueligen opstaaende Aabninger, og at gjøre hele Plantningen tættere, da Grenene anvendes paa denne Maade, naar de selvfølgeligen ikke beskjaæres, men kun de Grene borttages, der var uddøde.« En helt uigennemtrængelig tjørnehæk havde således dannet sig i løbet af 3 år efter udplantningen af planter i »en god Fingers Tykkelse«.

Da landevejene omkring 1842 overgik til Frederiksborg Amt, blev der i amtsrådet fremsat følgende på mødet i august 1852:

»I Anledning af et af Formanden fremsat Forslag om en successiv Anbringelse af passende Milepæle paa Amtets mindre Landeveje, og et i Forbindelse hermed af et andet Medlem af

Raadet fremført Forslag om Anbringelse af Veivisere paa de nødvendige Steder; hvor flere Veie møde hinanden, vedtog Raadet gennem Amtets Veinspecteurer og Politimestre at requirere Tegninger saavel til Milepælene som til Veiviserne, ledsaget af et Overslag over de med den foreslaaede Foranstaltnings Iværksættelse forbundne Omkostninger«.

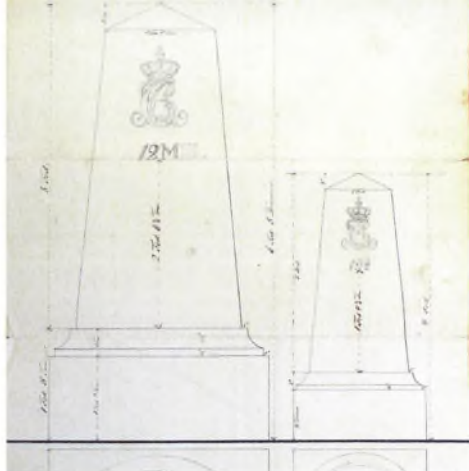
Vejinspektøren, Adolph Lundberg, lavede senere på året de ønskede tegninger og overslag til milepæle og vejvisere. Disse har museet ikke kunnet finde i amtets arkiv. I august 1853 indstiller Lundberg til amtsrådet, at man fortsætter arbejdet med at anbringe milepæle på amtets mindre landeveje, dennegang på vejen fra Frederiksborg til Værebø og på Strandvejen fra Smidstrup til Helsingør.

I Overvejsinspektoratets arkiv findes en del tegninger af forslag til milepæle, bl.a. den øverst t.v. viste tegning til kvartmilepæle på hovedlandevejene ved Roskilde og Helsingør. Disse hugges til på den øverste halvdel, mens den underste står groft tilhugget og i større bredde og tyngde, som danner et godt grundlag for befæstning i jorden. 5 1/4 milepælen med Christian den Syvendes monogram (indsat fotografisk øverst tv.) ved Kongevejen ved Nyrup Hegn og tidligere Nykro er, ligesom 3/4 milepælene, forgængere for denne model.

I 1843 undersøger man hel- og halvmilepælenes stand på hovedlandevejene. Her oplyses det i et brev af 5. maj 1843 til vejdirektionen, at 4 1/2 og 5-milepælene på Helsingørvejen er forsynet med Christian den Syvendes monogram. Det oplyses også (fortegnelse udført 1832), at standen for 4, 4 1/2, 5 1/2 og 6 milepælene er god, mens 5 milepælen på Kongevejen ved Kellers Hegn er kassabel, såvel pæl som fod. 6-milepælen, der stod på Kongevejen nær nuværende Stubbedamsvej, var i god stand, men Christian den Syvendes monogram er borttaget. Denne milepæls videre skæbne findes beskrevet i et brev af 14. november 1863 fra Indenrigsministeriet til Ingeniørkorpset:

»Efter det kongelige Ingenieurcorpses Indstilling i behagelig Skrivelse af 5te i denne Maaned tillader Ministeriet herved, at den paa Hovedlandeveien ved Helsingør værende Sexmilepæl, som staar i Overskjæringen af den Nordsjællandske Jernbane med Hovedlandeveien og er til Hinder for Banesporet, maa sælges til det Sjællandske Jernbaneselskab for den af samme budne Betaling 30 Rd, hvorfor det bifaldes, at der ikke fortiden istedetfor denne Milepæl anbringes en ny.«

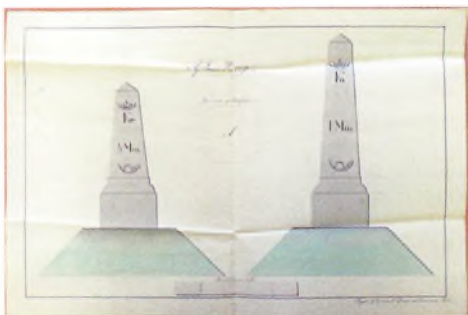
Fem-milepælen ved Kelleris Hegn, der som de andre fra opgørelsen i 1843 var af norsk marmor og obeliskformet som den stadig bevarede halvmilepæl ved Rørtang, var som nævnt kassabel og en ny skulle hugges, enten som kopi i det billigere Faxe-kalksten, eller af anden type i granit. I 1842 blev det foreslået - og senere vedtaget - at bruge de i Holsten opsatte hel- og halvmilepæle som model (tegningen øverst t.h.), og flere tegninger af disse og lignende findes i sagen. De var hugget i granit og bestod af en sokkel og en keglestubformet pæl med spids afslutning og med kongeligt monogram og mileangivelse indhugget. De synes for størstepartens vedkommende at være lavet af det bornholmske firma Rønne og Bistrup, i hvert fald i midten af 1800-årene. Firmaet sørgede ligeledes for udhugningen af »Kongelig Navnechiffer og Miletal«. Andetsteds (gengivet herunder) findes en tegning fra 1830, ganske vist ikke af den keglestubformede milepæl, men derimod af den førømtalte obeliskformede halv- og helmilepæl, udført i Faxe-kalksten, og her

ses fundamentet som en skarpskåren vold, der givetvis også har været normen for de nye keglestubformede pæle.

Nye milepæle blev anbragt på Strandvejen i henhold til Lundbergs forslag, men hans ønske, forelagt på amtsrådsmødet den 29. november 1854, om en »fortsat Anbringelse af Milepæle paa Amtets mindre Landeveje« blev dog ikke imødekommet.

På soklerne på kommunens ialt to Strandvejsmilepæle ser man årstallet 1854 indhugget, som tydeligt tegn på, at Lundbergs forslag og tegninger er realiseret. Tegningerne, der måske ligger et sted i Frederiksborg Amts mange vejsager, har vi desværre ikke fundet, hvorfor der ikke kan siges noget om hverken fundering eller kantbeplantning. Selv om Strandvejen gennem tiden visse steder er omlagt og næsten overalt gjort bredere, er det sandsynligt, at milepælene har fået lov at stå på deres oprindelige sted, da man har respekteret deres funktion som pålidelige målenheder. Inden kommunen gik i gang med restaureringen af de to Strandvejs-pæle, var soklerne med det indhuggede årstal ikke længere synlige og måtte derfor hæves, inden de kunne genopstilles med ny-opmalet årstal på et nyt fundament af chaussesten. Efter opmaling af kongens indhuggede kronede monogram, kunne milepælene atter sættes på deres fremdragne sokler og hører fremdeles til Strandvejens herlige kulturhistoriske klenodier.

Et appendiks til årbogen 2009

Anne Messmann, der netop i museets seneste årbog har skrevet en artikel om landskabsmaleren Ludvig Messmann (1826-1893), fik kort tid efter, at årbogen var gået i trykken en henvendelse fra en dame, der netop havde arvet nogle familiemalerier, heriblandt det herover viste, der har været i familiens eje i mere end hundrede år.

Typisk får man oplysningen om en sådan herlighed en postgang for sent til årbogen, men så kan vi jo fortælle lidt om billedet her på bagsiden af museumsbladet.

Maleriet (olie på lærred, 22,3 x 32,0 cm) er signeret LM 1859 på træstammen i forgrunden og viser Kronborg set fra nord med lidt af sundet i baggrunden. Motivet er ikke uinteressant, al den stund, at det må være hentet fra eller nær Gl. Kongens Have på toppen af kystskrænten bag Marienlyst og giver et godt indtryk af de uoplejede rester af det romantiske haveanlæg, som blev

anlagt i 1790'erne efter tegninger af Johan Ludvig Mansa. Det var en kombination af skov- og træbevoksning, sprudlende bække i dramatiske kløfter, kildevæld, søer, en eremithytte, gravhøje, monumenter, et middelaldertårn og åbne marker, hvor skiftende forpagtere af jorderne havde deres kvæg gående på græs. Det var et af Danmarks fineste romantiske haveanlæg med en beliggenhed, som hverken Sanderumgaard eller Liselunds bevarede og i dag fredede romantiske haveanlæg kunne overtrumfe.

Efter Helsingør Kommunes køb af Marienlyst i 1851, blev den romantiske have, der allerede mestendels var sprunget i skov, udstykket og solgt fra for at financiere købet af selve slottet. I dag er store dele af arealet, som kommunen senere har tilbagekøbt, stadig ubebygget og skovbevokset og ville kunne føres tilbage til forudms pragt, men det synes ikke at have politikernes interesse.

LBM